

БҮТІНГІНІЦ БАС ТАҚЫРЫНЫ

ӨЗГЕРІС – ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ЭЛЕМЕНТІ

Қазақстан өзінің саяси дамуының жаңа кезеңіне қадам басты, бұл еліміздің даму жолындағы жаңа сыйн-тегеуіндерге стандартты өмес жауаптар іздеу қажеттігін білдіреді. Өзгерістер – дамудың маңызды элементі. Биылғы жыл – жан-жақты қайта құрулар мен нақты жаңау жылы болды. Жарияланған Президенттік сайлау бүкіл саяси жүйені түбебейлі қалпына келтіруге әкелетін сайлау цикліне бастау болады.

(Соны 3-бетте)

КЕКЕЙКЕСТИ

ҚАСИРЕТТІ ҚАҢТАР: РАҚЫМШЫЛЫҚТАН КІМДЕР ҮМІТТИ?

Таяуда Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты жолдауын жария етті. Онда «Мемлекет қаңтар оқиғасына қатысқан, бірақ ауыр қылмыс жасамаған азаматтардың жазасын жеңілдettі. Заң бұзғандардың бірқатары кінесін түсініп, өткен іске өкініп отыр. Оларға кешіріммен қараған дұрыс деп ойлаймын. Сондықтан, мен қаңтар оқиғасына қатысушыларға бір реттік рақымшылық жариялау туралы шешім қабылдаймын», – деп халықты қөптен бері күпті еткен толғақты мәселенің түйінін тарқатты.

Сонымен катарап, Мемлекет басшысы рақымшылық жаппай тәртіпсіздікті үйімдестіруга катысы бар адамдарға, сондай-ақ, мемлекетке опасызың жасаганы және билікті күшпен басып алуға әрекеттегені үшін айыпталғандарға колданылмайтынын жеткізді. Рақымшылықтың лаңқастектік және экстремистік қылмыс жасағандарға, рецидивистерге, жүрттys азаптағандарға колданылмауын түсінуге болады.

Президенттің бұл ұсынысы жақында заңдық күшке ие болмак. Жалпы, рақымшылық сөзі грек тілінде – ұмыту, кешірім деген мағынаны

білдіреді. Ол, негізінен, қылмыс жасағаны үшін кінәлі адамдарға мемлекеттің тараپынан белгілі бір слеулі оқиғаларға байланысты кабылданатын арнайы шара дегенді білдіреді.

2 карааша күні Мемлекет басшысы қаңтар оқиғасына қатысушыларға рақымшылық жасау туралы заңға көл койды. Әлбетте ен алдымен бұл жерде қылмыстық жауаптылықтан немесе негізгі жазадан босату үшін қылмыс санаттарын түсініп алу қажет. Себебі, КР Қылмыстық кодексінің 11-бабына сәйкес, қылмыстар сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесіне қарай онша

ауыр емес қылмыстар, ауырлығы орташа қылмыстар, ауыр қылмыстар және ауыр қылмыстар деп болінеді. Осы түргыдан, қылмыс жасалғаны үшін Қылмыстық кодекс бойынша көзделген бас бостандығынан айыру 2 (екі) жылдан аспайтын қасақана жасалған іс-әрекеттер онша ауыр емес қылмыстар деп танылады. Ал бас бостандығынан айыру 5 (бес) жылдан аспайтын қасақана жасалған іс-әрекеттер ауырлығы орташа қылмыстар деп танылады. Сонымен катарап, кодексте бас бостандығынан айыру 12 (он екі) жылдан аспайтын қасақана жасалған іс-әрекеттер ауыр қылмыстар деп танылса, 12 (он екі) жылдан астам мерзімге бас бостандығынан айыру немесе өмір бойына бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген қасақана жасалған іс-әрекеттер аса ауыр қылмыстар деп танылады. Яғни, «Рақымшылық жасау туралы» заң бойынша онша ауыр емес немесе ауырлығы орташа қылмыс жасаған адамдар қылмыстар деп танылады. Олар темендеңдегідей:

(Соны 3-бетте)

ЕСІРТКІ ЗАТТАРЫН
ЗАНСЫЗ САҚТАУ
ҚОҒАМФА ҚАУІПТІ

2-бет

АДВОКАТ ПЕН ЗАҢ
КОНСУЛЬТАНТЫНЫҢ
ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ШАҒЫМ
ЖАСАУ ТӘРТІБІ

4-бет

ТЕРГЕУ
АЯҚТАЛҒАН ЖОҚ

8-бет

СӘТІ ТҮСКЕҢ СҮХБАТ

Мансұрхан МАХАМБЕТ,
Қазақстан Республикасы
Парламентаризм институтының
Директоры:

«ТУРА СӨЗГЕ
ҰТЫЛҒАН ЖАҚТА,
ҰТҚАН ЖАҚТА
ТОҚТАЙДЫ»

– Мансұрхан Махамбетұлы, бұған
де халықта не қажет деп ойлайсыз?
– Халықтың тек өмір сүру сапасын жақ-
сарту керек. Одан басқа ештепе қажет емес.
Халық көп нәрсе сұрап отырган жок.

– Бұған қалай қол жеткіземіз?
– Президент сайлауы бұл маселенің
жалғыз шешімі ме? Қоғамда неге
соны шарға жұмысалған қаржасының
қазіргі қымбатышылықтың еңсеруге,
экономикадагы қордаланған маселелерді шешуға бағыттамасқа деушілер
аз емес. Әркімнің өз шындығы бар гой.
Десе де, жүртшылық үшін өздеріңiz
секілді қозқарақты қасандардың пай-
ымы маңызды.

– Бұл жерде сұрап оте көп. Олардың
жаяубы Президенттік сайлаудалы бағдар-
ламасында тұр.

(Соны 5-бетте)

(Соңы. Басы 1-бетте)

Атамыш құжатта қамтылған мәселелерді таразылайтын болсақ, кеткен олқылықтардың ашиқ мойындалуын, олардан арылу жолдарының айқын белгіленіп отырғанын зерделейміз. Бағдарламада әділлітті Қазақстан жасау мақсат етіліп отыр. Бұл енді шын мәнінде үлкен мақсат. Мениң ойымша, қазіргі уақыт қатерлерге толы. Оны көбі айтып та жүр. Дәл осы кезеңнің қауіптілігі – XXI ғасырда Әмір сүріп отырып, көрші екі елдің арасында қанды қырғынға куә болып жатқанымызда. «Қазақ, көршіннің үйі тыныш болсын» дейді. Ал, олар мемлекеттер. Біздің ел шекарасының 7,5 мың шақырымы Ресеймен шектеседі. Оны жабу мүмкін емес. Жаман айтпай жақсы жок, бұл өрттің үшқыны бізге де түсіп кетуі мүмкін.

Екіншіден, 30 жылдың ішінде жиберілген кемшілікті, яғни, олқылықтарды айқындаپ, оны жоюмен айналысу үлкен күшпен тайталасып, жұмыс жасау деген сөз. Қазір арамызда қаншама басқа көзқарастағы азаматтар бар. Қандай да бір күшке қарсы басқа күштер дайын тұрады. Бұл – физикалық заңдылық. Мысалы, экономиканы демонополизациялау жайлы мәселе көтерілді. Мұның артында үлкен реваншистік топтар бар. Олар бұл шараны қолдамайды. Себебі, бастама тәжірибеге енгізілсе, оларға заңсыздықпен иеленген ақшаларын қайтару қажет болады. Ендеше, олардың бұған жантәнімен қарсы болуы түсінікті. Ал, ішіміздегі осындай күштердің әрекетін сырттағы ниеті теріс топ пайдаланып кетуі мүмкін. Соның накты мысалы – қаңтар оқиғасы. Міне осындай жағдайда Тоқаев елдегі бірлікті шайқалтып алмай, тұрақтылықты сақтай отырып әрекет етті. Осы ретте сайлау саясатты айқын белгілеп, батыл жүзеге асыруға құқықтық тұрғыда мүмкіндік береді.

— Америкада Президент сайлауы төрт жыл сайын қараша айының алгашиңы сейсенбісінде отеді. Қандай жағдайда да сакталатын осы заңдылық халықтың әділеттілікке деген сенімін арттыра түсеміні анық. Өз кезегінде биліктің ел алдында да беделін көтеріп, колдаушыларын қоғайтеп розынан...

— Америкамен салыстырган эрине, жақсы. Бірақ бұл ретте біз онда көппартиялық жүйе бар екендігін ескеруіміз керек. Америкадағы саяси бәсеке халықтың ең көп қолдауына ие болған демократиялық және республикалық партиялардың арасында жүреді. Ол елде құлатып тастау, төңкеріп тастау деген жок. Бәрі заңның шенберінде жүзеге асады. Бізде мұндай үрдіс қалыптастасғанын бәріміз көріп, біліп отырымыз. Яғни, бұған дейін саяси мәдениет, оппозициялық бәсекеге қолайлы жағдай жасалмай келді. Мемлекет басшысының әрдайым кемшін тұсымыз деп атап көрсететін мәселесі де осы. Бұл бүтінгі таңда сұраныска ие болып отырған саяси процесс. «Көш жүре тузелді» демекші, мұндай зайырлы, құқықтық қадамға біртінде келеріміз анық. Себебі саяси реформа әлі жалғасын табуы керек.

– Халық кандидаттар сапынан іс-әрекетімен танылышп, елдің жүргегінен орын алған тұлғаларды көргісі келді. Өкінішке орай, бұл жолғы үміткерлер арасынан бүгінгі басшыغا қарсылас болар жаңанды көре алмай отырмыз. Бұл үрдісті қалай туғындыруға?

— Ондай тұлғалар жоқ деп айта алмаймыз. Эрине, бар. Менің ойымша, олардың шықпау себебі Президент көтеретін жүктің бүгінгі таңдағы салмағында. Бұл жүк осыдан он, он бес жылғыға қарабанда екі есе ауыр. Біріншісі, жогарыда айтқанымыздай, геосаяси жағдайға байланысты. Қазіргі таңда бір-бірін құртып жібергісі келіп отырған елдер бар. Әлдекімдер сынап жамандаса да, 19 млн халық бар үмітін Президентке артып отыр. Өйткені, жалакымыз, зейнетакымыз жетпесе де, бейбіт өмір сүріп жатырмыз. Тыныштық — ең үлкен құндылық. Өйткені, бір күнгі ұрыстың қырық күнгі кесірі бар. Сондыктан етек-жәнімізді жинап, тақымымызды қысып отырумыз кепек. Сайлаудың түпкі мәні де, онда жана есімдерлін көрінбей себебі де осында

есімдердің көрінеу себебі де осында.
Енді Президент болу оныға түспейді. Себебі халық оянды. Мысалы сіз осыдан төрт-бес жыл бұрын қандай журналист едіңіз? Казір қандайсыз?

A black and white photograph of a middle-aged man with dark hair and a prominent mustache. He is dressed in a dark suit jacket over a light-colored shirt and a patterned tie. He is holding a thick, open book or manuscript in his hands, looking directly at the camera with a slight smile. The background is slightly blurred, showing what appears to be an indoor setting with other people.

Мансұрхан МАХАМБЕТ,
Қазақстан Республикасы Парламентаризм институтының директоры

«ТУРА СӨЗГЕ ҮТЫЛҒАН ЖАҚ ТА, ҮТКАН ЖАҚ ТА ТОҚТАЙДЫ»

сауатты азаматтар көп. Сондықтан, Президентке жұмыс істеу күрделене түсері талассыз. Бұған терең зерде, білік, үлкен тәжірибе, халықаралық ленгейдегі белел көрек.

- Десе де, кейбір үміткерлерге президенсттікке тұсу үшін мемлекеттік қызметтің отілінің болу талабы кедергі келтіріп отырыған шыгар. Шыны керек, бүгіндегі қоғамда қайраткерлігімен таңылған азаматтар мемлекеттік қызметте жұмыс істеп көрмеген. Сайлауда жогарыдағы талаптың болуы дискриминация деп ойла-майсыз ба?

– Бұл туралы өзімнің жеке пікірімді айтып, «Аманат» партиясының алаңында мәселе көтерген болатынмын. Негізінде «Президентке үміткер болу үшін

саяси реформа қантар оқиғасынан кейін басталды деп жүргендеге толықтай жауапты осы «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» деген мақаласынан табады. Мәселен, мақалада Мемлекет басшысы «Біз әділетті қоғам мен тиімді мемлекет күрүдү қөздең отырмыз. Кез келген істе әділдік қағидатын басшылыққа алсақ, бұған анық қол жеткіземіз. Мысалы, тұрғындардың тұрмысын жақсарта түспесек, еліміздің жетістіктері мен халықаралық табыстарын мактан ету артық. Азаматтарымыз экономикалық өсімнің игілігін сезіне алмаса, одан еш қайыр жоқ. Мен әрбір шешімді қабылдар сәтте осы ұстанымды басшылыққа аламын. Біз халықтың әлеуметтік жағдайын жақсартумен қатар, барлық азаматтардың мұддесін бірдей қорғаймыз. Мениң ұғымымдағы әділетті мемлекет деген осы» дейді.

ұстаздарымыз «экономика – саясаттың бейнесі» дейтін. Яғни, экономика деңгөнің саясаттың сәулесі. Біз бірінші экономика, одан соң саясат деген күннің өзінде айтылмайтын саясат болды. Ол олигополияға алып келді. Енді ашын түрде саяси жаңғыруымыз керек. Осы арқылы трансформация жасап, мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру өте маңызды. Бұл орайда парламенттің сайлау жүйесін, одан соң әкімдердің тағайындалу жолдарын өзгертіп отыру қажеттілігі көрініп отыр. Аудандарға жүз пайыз мажоритарлық жүйемен сайланған депутат келеді. Бұл өзінің жемісін береді. Ол үшін әрине таза сайлау болу керек. Сондыктан халық өз таңдауын қателеспей дұрыс жасауы туіс.

Сонымен бірге, депутаттарды көршақырылатында тетіктер қарастырылған. Яғни, халықтың аманатын арқалаған әрбір депутат мәслихаттағынан өніміне қатысты мәселелердің көтеріп, соны әкіммен бірге шешетіндең күзыретке ие болуы кажет. Әкім басқа бағытқа бұрылып кетпейтіндей болу керек. Себебі, бюджетті бекітетін соғын ауданның мәслихаты. Бүкіл әлеуметтік-экономикалық салалар бойынша да алғашқы іс-шараларды атқарап кездес мәслихатпен келіседі. Соңдықтан сайлаудың таза өтүі өз жемисін береді.

Ауылдық әкімдер сайланды. Бұл үрдіс біртінде жалғасын табады. Бісияқты алып унитарлық мемлекеттегі

жауапкершілікті өзіне алуға, қандай да бір реформаның тиімді тұстарын анықтауға, қысқа мерзімде пәрменді шешімдер қабылдауға қабілетті де батыл ма- мандарға қажеттілік айқын көрініп түр. Жуырда, Азаматтық альянс үйымының бас қосуында Адам құқықтары бойынша үекіл Эльвира Әзімова баяндама жасап, онда 2020 жылдан бері соттың шешіміне қарсы арыздардың 263 па- йызға өскенін айтты. Иә, құқық қорғау, сот саласының жұмысы өте курделі. Онда екі жактық дау-дамай бар. Десек те, мынау көрсеткіш құқық саласын- дағы реформалардың жеткіліксіздігін, әділдікке деген сенімнің төмендеп кеткенін айғақтайды. Әділетті шешім болса ұтылған жақ та, ұтқан жақ та тұра сөзге тоқтайды. Бізде кінәлі жақ істі зансыз жолмен шешуге болатынын біл- діріп, сондай іс-эрекетке барып жатады.

— Бірақ заңды бола тұра кейбір шешімдердің әділетсіз болатыны шындық қой...

– Бұл шындық. Өзім Парламентаризм институтында жұмыс істеген-нен кейін зандардың ішінде әділесіз нормалардың кездесіп қалатындығын айтуға құқылымын деп ойлаймын. Оны мойындауымыз керек. Мемлекет басшысы айтып отырған кемшін тұстарымыз осыдан кетіп отыр. Осының салдарынан соттың шешімдері де занды болғанымен, әділесіз болып кетуі мүмкін. Сондықтан бірінші мақсатымыз

қолданыстағы заңдық нормалардың барлығын Президент реформасына сәйкестендіріп, сапасын арттыруымыз керек. Бұл біздің құқық қорғау органдарының жұмысын, сот төрелігінің сапасын арттыруға бірден-бір ықпал ететін шара болмак.

– Әділетсіз заңдардың қабылда-
нуына не себеп деп ойлайсыз?

– Біріншіден – біліксіздік

- Біздің Парламент көсібін емес не?
- Мәселе тек Парламентте дей ал-

Мисалы да Парламенттің деген маймын. Мысалы Президент өткенде бір сөйлеген сөзінде саяси қоғамдық институттар, дәстүрлі парламентаризм дамыған күшті президенттік республика құруымыз керек деді. Парламентаризм деген мәселені көп адам түсіне бермейді. Парламентаризмнің дамуы дегеніміз – демократиялық-құқықтық елдердегідей ең жоғарғы заң шығаратын мемлекеттік өкілді орган ретінде Парламент көшіліктің, халықтың мұддесіне жұмыс жасайтын заңдар шығару керек. Бізде бұған өкілдік жетпеді. Заңды үкімет алып келді. Олардың халықтың көnlінен қаншалықты шығатындығына назар аударылмады. Осы

Тындағы виға назар аударыллады. Осы мәселені енді Президент айтып отыр.

Дәстүрлі парламентаризм жеке басқа немесе бір топқа емес, мемлекеттік мұддеге, яғни, халықтың иғілігіне жұмыс жасасын деді Мемлекет басшысы. Парламентаризм институты тарарапынан осы тұрғыда жоспар түзіліп, жұмысымызды жасап жатырмыз. Мысалы, қандай да бір қолданыстағы зандардың пәрменділігін арттыру максатында алдымен олардың қолдану тәжірибесін зерделейміз. Халықпен қарым-қатынаста қандай кемшіліктер бар, олқылық қебіне осы жерден табылады. Теріс, тиімсіз практиканың нәтижесін, түбін зерделеп келгенде заңның сапасына келіп тіреледі. Қайшылық немесе көзге көрінбейтін коррупцияға тәуелді нормалар айқындалады. Осының бері халықтың құқын бұзып, азаматтардың

жатады. Ал, бұл тұтас мемлекеттің тұрактылығы, дамуына қауіп төндіретін жағдай. Сондыктан алдағы реформа

*— Үақыт тауып, пікірлескеніңіз-
ге рақмет.*

Есендегендегі халынен арыла алмай, трактордың жаңында канша отырганын білмеді. Кенет бұлдыраған жанағына кары алдында жатқан балтасы шалынғанда, есіріктене орнынан атып түрган. Содан соң еңкейе бере балтанды жүлшып алды да, құлашының жеткенінше беталды ышқына лақтырды. Әлгінде ғана осы балтамен Әмірбекті омыртқасынан қырқа үршып, құлындаған дауысын шығарып жалласынан түсірген. Әне – ол. Бұдан бір-екі метр жерде, «Беларусьтің» алдыңғы дөңгелегіне тақала құлаған күйіндегі еліп жатыр.

Екеуі бұрыннан бақталас па, әлде миңа бес жұз гектар шабындық үшін тектетірес басталғаннан дүшпашанға айналды ма? Соңғы уш жылда шөп орагы біткенші екеуі ырылдасумен өткізді әр күнін. Биылғы жылдың басында Парламенттегі қөкесі телефонмен сөйлесіп: «Әлгі Хамиттың баласымен таласатын бес жұз гектар шабындық басыбайлы біздікі болады. Аудан әкімімен пәтуаласып койдым. Енді оны маңына жолатпа» деген. Сонда қөкесін ризалыктан, тобесі көк тірегендегі қоңлі шалқыды-ау. Әмірбекке сыртынан дөңгелегінде жасап, күшінді қөктемде көремін деп тұлан тұтатын іштей. Шалғынға орап салғанша он бес күн бар еді. Сол карбалас науқан басталғанша мал ко-расын бүтін демек үшін балтасын қайрап, жыңғыл шаппакқа шыққан бүгін. Жол-жөнекей бір киырдағы шабын-

– Онда мынадай болады, – деп ақылын бұган ашумен додланғаны ма, әлде депутат қөкесіне арқа сүйегені ме, оның тракторының алдыңғы қана-

ШЫТЫРМАН

кеніне алаңдаған әйелі қайнысын оттый.

– Күн шықпай шабындықты бір шолып қайтайын мал түспеп де деп тракторына мінген ағаң тал түске айналды, әлі жок. Қөлігінің бірденесі бұзылып, жолда қалды-ау. Әйтпесе мұншалықты кідірмес еді. Телефонында үйде ұмытыпты. Дырылдағынды дыр еткіз-дагы, дереу барып біле койшы, – деген женгесінің сөзінен соң, мотоцикліне отырган Қадірбек көз үшінан «Беларусьті» байқады. Заулатып жеткенде трактор дөңгелегінің астында қанға бөгіп жатқан ағасын көрісімен, шошына айқайлады ауылға қарай құйын перен жаяу жүгірді. Аз ғана тоқты-торымының шабындыққа дәнікпеу үшін алдын қайырмалаган Әмір кария айқайлаған үні бір тынбай боздаған Қадірбекті көзі шалысымен, атын желдірте шауып алдынан шыкты.

– Ата, Әмірбек көкемді тракторы басып кетіпти, өліп жатыр, – деуге ғана шамасы жеткен Қадірбек жол табанына сұлк құлады.

Жаманат хабар жата ма, жүрт демде құлақтанып, ауыл абыр-сабыр болды. «Бұл – оқыстар болған жазым. Аңдыған ажад алдын тынды деген осы. Зілдей темірдің астында мыжылып, қиналып өлтөн бейшараны одан әрі азантамай, мәйітін бесінге дейін жер бесінгіне болелік. Жаны тыншу тапсын. Жер жұмсақ әлі. Қабірін тездепті даярласын»,

ТЕРГЕУ АЯҚТАПҒАН ЖОҚ

дықты сыртынан байқамақ ниетпен ауыл мен екі арадағы ұзыннан үзак созылған білік қырга көтерілген. Одан әрі таңы араймен көмкеріліп, көкорай шалғынға оранған сазды өңірді шола қарағанда, көз ұшында колбендереген «Беларусьтің» сұлбасын байқады. Құйқа тамырлары шымырлай, бұрк еткен ызадан тұла бойы дуылдасын. Тракторының тұмсығын жыңғылға емес, шабындыққа қарай кілт бұра заулатты. Екіндей келіп токтасымен бірден балтасын ала түскенде шауып өтірімін деген ой санағында болды ма, жок па, білмейді. Бірақ Әмірбектің күші әлдекайда басым екенін өзіне белгілі болғандықтан, сол сәттегі пигылы жазым етуге емес, дөңгелегін жасамаққа ауды-ау.

– Не болды-е! Өзің де, тракторын да сонша жұлқынып. Балтан ән ану? Шөпті сонымен шаппакпышың?! – деп мысқылдай құлғен Әмірбекке:

– Шабындықтың дәл іргесін елден бұрын неғын қойын тракторынды? Қазір әкет, әкетпесең темір демес-тен шабамын, оған көнбесең, өзінді де шауып жіберуден кет әрі емесін, – деді қызыл қөздене долданып.

– Әй, шапқышбек. Жылдағы тектеспен орып жүрген шөбіміз ғой. «Үйрілдарсың – каппассың, менен артық таппассың» дегендегі үйрілдаспайық. Жаздай «екеуінің басы піспейді» десстін жүрттын жаманатына, құлқісінен ұшыраймыз. Әйтпесе жетіп жаттар ғой шөп.

– Биыл жетпейді. Сен табанында жалтырат, ейткени, бұл бес жұз гектар бүгіннен бастап тек меникі.

– Мен естімеген бұл сөзді кім, қашан айтты?

– Естімесең, енді естисің. Тракторының дөңгелегін шабындыққа емес, үйіне қарай бұр да, тып-тыныш кетсейші.

– Кетпесем не болады? – деген Әмірбектің сөзінің соңын ала:

тын көздей балтандың шүйдесімен бір койды. Даңғыр еткен дауыс шыкты. Жалт караганда дөңгелектің қанат темірінің көк бояуы шашырай қара-йып майысқаның көрген Әмірбектің жуан жұдышырығы негінің астынан тиғен Тұтқыш шалқасынан құлаған. Бірақ жанушира кимылдап, орнынан жұлқына көтерілгенде, әлгінде гі сокқыдан қолынан әлдекайда ұшқан балтасының дәл жанында кара жерді карас айыра кадалып тұрғанын көзі шалды. Темірдей жұдышырык тиғенен санаасы әлі де алабұрттың қыраса да, балтанды жалма-жан кос қолдан қыса ұстаған қүйде аласұра Әмірбектің іздеді. Ізделген адамы қарсы алдында бұған арқасын беріп, тракторының майысқан темірін қозғап жатыр екен. Одан әрі ештеңе ойламаган Тұтқыш жүзі жалтылдаған балтандың Әмірбектің бел тұсынан құлаштайды сілтеді. Балтандың гірш етіп сүйекке кірген дауысын анық естіген мезетте, шыркырағы шыққан жан дауысын пышак кескендегі шорт үзілген Әмірбектің тракторының дөңгелегін құштактайды. Қалтасын сипалай зормен шыгарған телефонын колы дірілдей әзер ашқанда, экраннан депутат қөкесінің есімін оқыды. Қости.

– Шын-шын еткен екі құлағын баса өзін-өзі келе алмай отырган Тұтқыш телефонының үзак-үзак шырылынан соң ғана басын көтеріп айналасына қараған. Қалтасын сипалай зормен шыгарған телефонын колы дірілдей әзер ашқанда, экраннан депутат қөкесінің есімін оқыды.

Шын-шын еткен екі құлағын баса өзін-өзі келе алмай отырган Тұтқыш телефонының үзак-үзак шырылынан соң ғана басын көтеріп айналасына қараған. Қалтасын сипалай зормен шыгарған телефонын колы дірілдей әзер ашқанда, экраннан депутат қөкесінің есімін оқыды.

– Шөп орқаты бастадың ба? Қекорайлар көзінде орып жинап алған дауыс. Бес жұз гектарды басыбайлы мен шілтештінімізді естірткенде, әлгі тыныштық таптырмайтын Хамиттың жетесізінің үні өшкен шыгар.

– Өшті үні, – деп калды бұл еркінен тыс сөйлеп.

– Өшкені дұрыс. Енді алаңсыз кіріс шабындығына. (Сол бес жұз гектардың түп иесі өзі болмаса да қөкесінің «шабындығына» дег бұған тели сөйлеу алабұрткан қоңлін ши-ратты).

– Былғыл шөпті жылдағыдан да молайт. Жемді өзім жеткіздіремін. Бес жұз бас қойды мың басқа есіреміз. Ирі кара да бордақылаймыз. Жалпы кешекшеге сол «Қызыл судын» аумағын түгел иеленіп, бес мың бастық мал бордақылау алаңын ашамын. Бастығы өзін боласын. Қаржыдан кам жеме. Ақша бөлөтін тендер мәселе-сін Астанадан түйіндеудемін. Жерді көкеттіді жаңадан тағайындалған әкімімен де ишарапасып койдым. Ол да өзіміздің бала. Айтқанымды екіндей.

(Жерді көкеттіді. Ал жайылымын қақшықан жан дауысын пышак кескендегі шорт үзілген Әмірбектің тракторының дөңгелегін құштактайды. Қалтасын сипалай зормен шыгарған телефонын колы дірілдей әзер ашқанда, экраннан депутат қөкесінің есімін оқыды. Қости.)

– Әзім де ел жаққа үзактып үзілпейтін барымын. Әй, сен неге сөйлемейсін. Әлде Хамиттың ұлы жаныңа жайғасып, алқымында езіп отыр ма?

– Жоқ, көке, оның алқымын мен езіп тастаганмын.

– Жарадың онда. Жөнімен жөнелді ме?

– Ешқайда жөнеле алмайды, көке. Тобелесіп, белінен балтамен шауып жағеріп, өлтіре салдым оп-онай.

– Не дейсің?! Өлтірғенің калай? Сөл шыдасан, өзі-ақ далада калатын езіп отыр, көке, – деген Тұтқыш сыйқындан жылады.

– Болары болды, көке. Енді ма-лыңызды бағатын, шөбінізді оратын баска іні ізделгеніз жөн. Мен шаруашылығындағы бұдан әрі қаралып, әзінде өзінен таныстырамын. Ал енді сол інішкепен жерге тасасып, тыныштық таптырмайтын біреу шөп орагы басталудан бұрын шабындыққа барып, пысықтық жасамақ болған екен. Сірә, асықканына көрінгені шығар, тракторының бір большегі сынса керек. Сонының жөндеңкіті амалдан жатқанда, техникасы өздігінен қозғалып кетіп, иесін басып өлтіріп. Ауылдағылар оның ажалын екеуі бұрыннан ерегістің жүрген деп Тұтқыш Рақыщұлына жорып, жала жаппакқа кірісін екен. Сойтіп, аудандық полицияға арыз жөнелтіп. Осының бакылауында ұстағын. Ауыл шуылдады деп, бетімізге шіркеу түсіріп алмайық, – деп бір-ақ тоқтады.

– Тұрмесі құрысын. Құтқарының жағдайы, көкетай!

– Әй, мен саған манадан бері сол құтылудың жолын ездім емес пе? Деруе айтқандарымды орында, – деді депутат қөкесі.

Ертегінде аска дейін оралатының ескертіп кеткен Әмірбектің кешік-

мынаның! Ата жауындағай айқаскан адамынды өлтіріпсін. Соған да жылай ма екен? Екеуінің тобелесінді көрген адам бар ма?

– Құлқын сәріден айдалада кім болушы еді? Екеуміз ғана.

– Онда мениң тында. Зангер ретінде сенің құлағының құтыным, көрген күсісі жоқ мұндай қылмыстың талайы жабылып кеткен. Біз де солай етеміз. Енді тек маган ғана сенесін. Әлгі пәлекеттің денесі қайда жатыр?

– Тракторының алдында.

– Ақыры қолындағы билғапсын. Деруе бас амандығында жасаса. Ол үшін дөңгелектің алдында жатқан Хамиттың баласының қолына тракторын бір клюшін үстегін. Содан соң өзін балталаған омыртқасы жобалай «Беларусьмен» басып өт төктат. Сонда жөндеңкітке әрекеттеген Хамиттың тракторы оқыстар болған жазығынан шығып болады.

– Ақыры қолындағы билғапсын. Деруе бас амандығында жасаса. Ол үшін дөңгелектің алдында жатқан Хамиттың баласының қолына тракторын бір клюшін үстегін. Содан соң өзін балталаған омыртқасы жобалай «Беларусьмен» басып өт төктат. Сонда жөндеңкітке әрекеттеген Хамиттың тракторы оқыстар болған жазығынан шығып болады.

– Менің «Қызыл суду» ауылдағы шағын шаруашылығында жүргізетін Тұтқыш есімді інішегім бар. Шаруа бакканнан басқанмен ісі жоқ, бірсілдірілген. Ауылдағы жағдайда тауып күрт. Оқиға орнында калмасын. Енді ештеңеге аялдамай жаңағы менің айтқандарымды жылдамдатып істеп, ол маңайдан табанында жалтырат. Қашан басқалар әлгінің олігін тауып алғанша, шабындыққа аяқ баспа. Маган барлық жағдайды ҳабарлап отыр. Әй, неге үндемесін. Түсіндін бе айтқандарымды? Әлде тұрмеге өз еркінмен кіре салмаксын